

Konstnärernas
Riksorganisation.

Konst på export

En guide för bild- och formkonstnärer
vid utställning och försäljning i utlandet

Konst på export

En guide för bild- och formkonstnärer
vid utställning och försäljning i utlandet

Konstnärernas Riksorganisation 2023

Innehåll

© 2023 – Alla rättigheter reserverade ISBN: 978-91-979996-2-5
Research och sammanställning: Geska Helena Brečević
Ansvarig utgivare: Eva Månsson, AB Svensk Konstnärsservice
Grafisk form: Geska Helena Brečević
Tryck: Trydells, Laholm, 2023

Ett stort tack till: Katarina Renman Claesson, jurist på Konstnärernas Riksorganisation, Tova Bjurström, packmästare Moderna Museet, Mats Gefvert och Ella Nilsson på Gefvert försäkringsmäklare, Monica Lidsten Danielsson, Stockholms Handelskammare, Simon Fors på MTAB och Lena Josefsson på PwC för att ni så generöst delade med er av värdefulla tips från era respektive verksamheter samt för faktagranskning.

Denna guide är en omarbetning och uppdatering av den skrift som togs fram och sammanställdes av Peder Wennersten och Viktoria Lindström för KRO/KIF och Svenska IAA-kommittén 2011.

FÖRBEHÅLL

Guidens utgivare påtar sig inte något rättsligt ansvar för informationen i guiden eller för skada, direkt eller indirekt, som drabbar användaren eller tredjepart vid användning av guiden.

Förord ... 7

Utförelse inom EU:s tullområde ... 8

INTERVJU med Sofia Björkman ... 10

Export till länder utanför EU ... 16

Incoterms 17

Steg i exportprocessen ... 18

Skaffa ett Eori-nummer ... 18

Klassificera varan ... 19

Upprätta en handels- eller proformafaktura ... 20

INTERVJU med Torsten Jurell ... 22

Upprätta en packlista ... 26

Hantera moms ... 26

Lämna din export-/tulldeklaration ... 27

Temporär export utanför EU ... 29

Om du anlitar en transportfirma ... 30

Om du transporterar själv i handbagaget ... 30

ATA-carnet – ett pass för varor ... 32

Vilka regler gäller vid användandet av ATA-carnet? ... 33

Vad kostar en ATA-carnet?... 33

Deponera tull i samband med utställning ... 34

VIKTEN AV AVTAL ... 35

Packning av konst ... 36

Material och packning av olika verk/objekt 37 **Transportlådor 38**

Mjukpackning med tyvek och bubbelplast ... 38

Målningar och fotografier med ram ... 38

MILJÖVÄNLIG PACKNING ... 39

Målningar utan ram ... 40

Glas ... 40

Fotografier, pappersverk och lösa blad ... 40

Skulpturer ... 40

Elektronik ... 41

INTERVJU med Tova Bjurström ... 42

LITET PACKLEXIKON ... 46

INTERVJU med Jonas Lindholm ... 48

Transport av konst ... 54

Att anlita en transportfirma 54

Att tänka på när du ska boka frakt ... 54

Vad kostar det att transportera? ... 55

Hur lång tid tar det att frakta? ... 55

Transportera själv ... 56

Packa utifrån transportsätt ... 56

INTERVJU med Nina Westman ... 57

UNDVIK FÖRSÄKRINGSLUCKOR ... 62

LÄS MER ... 64

© EVA ZETHEUS/BILDUPPHOVSÄTT (2023). FOTO: KARIN BJÖRKNVIST.

Förord

I DAG ÄR det självklart för svenska bild- och formkonstnärer att ställa ut och sälja sin konst internationellt. Rörligheten över gränserna har ökat och svenska konstnärer tillbringar allt oftare perioder utomlands. Sverige exporterar konst till ett värde av omkring 250 miljoner kronor årligen och USA är den största mottagaren av export av konst från Sverige följt av Norge, Schweiz och Storbritannien*.

Bild- och formkonstnärer tar även ett allt större grepp kring sin karriär och deltar allt mer aktivt i arbetet kring sin verksamhet. Att ha kontakt med utställare och kuratorer, sköta förhandlingar och organisera det logistiska arbetet kring en utställning är numera självklara inslag i en konstnärs arbete.

Det som kan verka som en stor möjlighet och ett inte alltför komplicerat företag kan visa sig vara betydligt mer omständligt än man vid första anblicken kan tro. Det finns en rad viktiga saker att ta ställning till och minst ett par fallgropar att undvika. Hur ska du packa dina hantverks- eller konstföremål? Hur ska du frakta dem? Vilka försäkringar bör du ha?

Vi inom Konstnärernas Riksorganisation arbetar för att stärka din position och dina rättigheter och på så vis underlätta för dig i ditt konstnärskap både nationellt och internationellt. Vi har sammanställt denna handledning för att underlätta arbetet för dig som planerar för utställning eller försäljning utanför Sveriges gränser.

Vår förhoppning är att vi ska kunna hjälpa dig med de olika frågor som du kommer att stöta på under arbetets gång. Vidare hoppas vi även kunna ge dig allmänna råd om vad du bör tänka på i kontakten med uppdragsgivare, köpare och utställare. I denna guide får du också möta fyra konstnärer/konsthantverkare som har egna erfarenheter, goda som dåliga, av konst på export, och en packmästare som vet hur man på bästa sätt kan förbereda sina verk för transport.

I texten används begreppen varor, konst och konstverk. Det innefattar också formgivna produkter och konsthantverk och ska förstås som synonymer om inget annat anges. I de fall reglerna bara gäller för konst och konstverk, anges det tydligt i texten.

Utförsel inom EU:s tullområde

EXPORT INOM OCH utom EU skiljer sig åt. För du ut varor till ett annat EU-land kallas det för utförsel. När du för ut varor eller tjänster till tredje land, alltså ett land utanför EU:s tullområde, kallas det för export. Det är olika regler för dokumentkrav, tullar och avgifter beroende på om man handlar inom EU eller med ett land utanför EU (ibland kallat "tredje land"). Det är också olika regler för om ditt verk ska säljas eller temporärt exporteras/föras ut till exempel i samband med en utställning eller mässa.

Inom EU är tanken att det ska vara en gränslös (tullfri) "inre" marknad, vilket även gynnar konstnärer. Sedan införandet av den europeiska inre marknaden kan konstverk föras över gränserna inom EU för försäljning och utställning utan några egentliga tullbegränsningar. Tänk emellertid på att varje lands myndigheter fortfarande reglerar införsel av exempel-

vis organiska material. Är detta aktuellt bör du därför kontakta mottagarlandets motsvarighet till Jordbruksverket. Andra nationella specialregler kan också finnas. Även om du inte ska betala tull vid handel inom EU, så finns ett krav på att du ska rapportera dina "handelsflöden" om de är över ett visst tröskelvärde. I Sverige är tröskelvärdet för utförsel 4,5 miljoner kronor. När det gäller momsbeskattning finns det särskilda regler för när konstverk säljs eller flyttas inom EU som i princip är gemensamma för samtliga EU-länder. Dock kan den praktiska hanteringen och även tolkningen skilja sig mellan länderna. Dessa bestämmelser berörs inte här, men du kan läsa mer om det i vår deklara-tionshandledning eller hos Skatteverket.

Om du däremot ska exportera varor till ett land utanför EU:s tullområde är det dock flera saker du bör ta i beaktande. I nästa kapitel följer därför en genomgång av

olika exportdokument, samt några andra praktiska detaljer som du bör ta hänsyn till vid export och tillfällig export av dina konstverk. Eftersom varje exportsituation är unik och länder har olika tullregler kan vi bara ge allmänna rekommendationer om vad du bör tänka på.

Sofia Björkman

1999, ETT ÅR efter Konstfack, startade Sofia Björkman Platina – galleri och studio för samtida smyckekonst – tillsammans med två kollegor. Sedan dess har Sofia varit verksam som smyckeskonstnär och kurator med regelbundna internationella utbyten och samarbeten, i bland annat USA, Nya Zeeland, Brasilien, Sydkorea, Thailand och Kina. Sofia driver numera galleriet själv och bjuder in konstnärer till Sverige och deltar i internationella mässor och utställningar, både som kurator med andra konstnärers verk och som enskild konstnär med egna verk. Kundkretsen är spridd både inom och utanför EU.

Vad är viktigt för att en utställning (försäljning) i utlandet ska bli så bra som möjligt?

– God kommunikation med samarbetspartners är viktigt. Det är också viktigt att respektera deadlines och varandras arbetsgång. För mig har det i ett långsiktigt perspektiv lönat sig att hålla en generös attityd. Det har lett till att arrangörer och medverkande har fortsatt vilja samarbeta.

Vilka är de största problemen som du har stött på i samband med en utställning (försäljning) utomlands?

– Det kan vara svårt att få ekonomin att gå ihop. Ofta är kostnaderna större än intäkterna och arbetet är nästan alltid oavlönat. På längre sikt kan internationella utställningar vara en investering, så har det i alla fall varit för mig.

Har du upplevt stor skillnad mellan att ställa ut/sälja inom och utanför EU med hänsenande till exportprocessen?

– Ja, det är jättestor skillnad och den största gäller tull. Det är enklare om utställningsföremål inte är till salu och de skickas fram och tillbaka inom bestämd tid i samma förpackningar. Oftast är det dock inte så. En del verk är till salu, andra inte. Som utställningsarrangör för andra konstnärers verk kan det vara knepigt med olika ursprungsländer i samma försändelse. För mig händer det ofta att jag får förfrågningar att ställa ut ett eller flera verk på annat ställe under en utställnings gång och det är snårigt med reglerna. Det är också knepigt med vandringsutställningar mellan olika länder.

Har du några råd vad gäller packning av konstverk?

– Jag packar olika beroende på vad som ska skickas, till exempel ett tungt järnobjekt eller ett smycke gjort av äggskal. Jag försöker tänka på hur innehållet påverkas under transporter till exempel av stötar, av att åka fram och tillbaka, av paket som staplas ovanpå, tryckskillnader vid flygtransport samt att vändas upp och ned.

När föremål har gått sönder har det varit till exempel när lätta och tunga saker packats bredvid varandra, tunga kataloger blandat med bräckliga föremål, känsliga detaljer som sticker ut har brutits av eller att det inte använts tillräckligt med stötdämpande förpackningsmaterial.

Det är också viktigt är att packa så att det är lätt för tullen att kontrollera innehållet. Jag har varit med om att föremål gått sönder för att tullen brutit upp förpackningar och sedan stoppat tillbaka dem på ett oförsiktigt och oskyddat sätt. Kartonger i kartonger brukar vara bra men tar också

utrymme. Vissa saker går bra att packa i varandra. Om jag packar i handbagage packar jag föremålen tätt intill varandra, som ett pussel, och bär försiktigt.

Vid flygresor ska man tänka på säkerhetskontrollen. Det som du misstänker kan kontrolleras kan tas löst och visas vid sidan om väskan så slipper de kolla hela väskan eller packa upp allt.

Vilka olika transportmetoder har du använt och vilka erfarenheter har du gjort?

– Det beror på vad jag ska skicka. Oftast använder jag olika ombud. Jag har också rest med smyckekonst och mindre objekt i handbagage, med pirra på tåg eller i incheckad väska. De flesta transportfirmor vill inte skicka smyckekonst och då får jag resa själv med föremålen. Vissa konstföremål kan vara svåra att definiera för tullen eller säkerhetskontrollen. Jag har till exempel missat ett långflyg på grund av att säkerhetskontrollen inte kunde avgöra materialet i ett objekt eller förstå vad det var till för.

Ibland har jag tyckt det varit lättare att resa med föremålen, exempelvis inför en mässa, eftersom jag då vet var jag har dem. Det kan vara svårt att få saker levererade vid den önskade tidpunkten. Det har hänt att jag inte fått leveranser som utlovats vid en tid, på grund av olika orsaker.

Hur har det fungerat med tullhantering?

– Om jag skickar saker som är lätta att definiera brukar det gå bra. Smyckekonst som jag skickar mest av, finns dock inte som tariffkod och detta ställer till problem. Smyckekonst är ofta gjort i flera material och kan definieras olika. Det passar sällan in i varubeskrivningar och brukar vara svårt att förklara för tull.

Har du fått hjälp i processen av till exempel transportfirma, Tullverket, Handelskammaren eller liknande?

– Både och. Jag får hjälp när det som ska skickas kan beskrivas på ett sätt så att det förstås utifrån utseendet. Som när en guldring ser ut att vara en guldring, när en skulptur ser ut som en skulptur, men när det inte faller in i ramarna är det svårare om en vill göra helt rätt.

Har något gått sönder eller kommit fram för sent? Vad hände då?

– Ja, om ett verk ska skickas till utställning i tid, har det funnits marginal att skicka ett annat som kan ersätta. Annars har det inte visats. Det har hänt att verk kommit fram efter att utställning avslutats. Det brukar vara ett stressmoment när utställningsföremål fastnar på vägen. För att undvika att inget kommer fram i tid, kan verk skickas i olika leveranser. Det kan också vara bra att skicka till exempel kataloger i separata försändelser.

Har du någon särskild försäkring i samband med export?

– Ja men självrisken är hög. Försäkringen gäller bara om jag själv packat på ett yrkesmässigt sätt. Bra är att fotografera försändelsen och hur det är packat. Jag har varit med om att saker gått sönder när förpackningen har öppnats av tull och inte packats tillbaka på samma sätt. Då har försäkring inte gällt eftersom det ansetts slarvigt packat.

Något särskilt man ska tänka på vad gäller avtal?

– Att vara tydlig med vem som står för oönskade kostnader som kan uppstå. Många utställningsarrangörers budget räcker inte för ersättning av skador. Det är också viktigt att prata igenom vad som gäller när sålda verk går sönder.

Hur handskas vi med returer, reparationer, stölder med mera. Är det på egen risk? Vems är ansvaret?

Har du haft några dåliga erfarenheter som du lärt dig av som du vill dela med dig av?

– Ja. Olika typer av dåliga erfarenheter. Till exempel så har jag inte fått reda på att det jag ska ställa ut inte kommer fram och således inte visats i utställningen. Ett annat exempel är att jag några gånger varit med om att det som skulle ha varit samarbete inte blev på lika villkor och att det jag förväntade mig uteblev. Till exempel att det som avtalats brutits när den andra parten fått sitt. Hur undviker vi sådant? Det kan vara bra att försöka förstå kulturella skillnader. Ekonomi, arbete, sociala beteenden med mera. Vem står för vad? Vem sköter olika arbetsuppgifter? Hur betar vi oss på plats? Vad är förväntningarna kring utställningar, till exempel socialt umgänge?

Vad har du för tips och råd till konstnärer som ska ställa ut eller sälja utomlands?

– Ta reda på så mycket du kan innan. Vad det är för ställe du ska ställa ut på? Vilka driver det och hur? Vad har de för ekonomiska resurser? Personalresurser? Vilken är publiken, kunderna? Vad förväntas av dig? Försök att visa intresse för arrangörerna och var generös och tillmötesgående. Ställ inte orimliga krav. Visa att du är enkel att arbeta med. Det brukar löna sig i längden. En del problem uppstår på grund av missförstånd. Det kan vara kulturellt eller miss i kommunikation. Läs på om vad som är gjort innan och vilka det är du kommer att ha att göra med. Ställ frågor till dem och till dig själv. Fråga hur de brukar göra med transporter och annat.

Export till länder utanför EU

EXPORT INNEBÄR ATT du för ut en vara till ett land utanför EU:s tullområde, ett så kallat tredje land. Även Storbritannien räknas som ett tredje land sedan utträdet ur EU. Att vara ett tredje land i relation till EU innebär bland annat att varorna måste deklarerats till Tullmyndigheten vid export; dels måste en exportdeklaration lämnas innan varan skickas ut ur EU, dels måste en importdeklaration lämnas till tullmyndigheten i landet dit varan sålts.

När du sålt ett konstverk ska du färdigställa försäljningen och skicka en proformafaktura. En proformafaktura är en preliminär faktura som upprättas av dig som exportör innan konstverket sänds och informerar köparen om de varor som ska levereras, deras värde med mera. Den kan också användas som försäljningserbjudande eller offert.

Som en del av acceptprocessen kommer kunden förmodligen att vilja förhandla om villkoren för försäljningen. Detta kommer att resultera i ett muntligt eller skriftligt avtal.

När du förhandlar om ett avtal med en köpare måste ni diskutera och komma överens om:

- vilka parterna är
- var, när och hur varorna (konsten) ska levereras
- vilken part som ansvarar för:
 - transport
 - försäkring
 - tullförfarandet
 - betalning av eventuella tullar, skatter och andra kostnader

Ett verktyg i detta arbete är Incoterms, framtagna av International Chamber of

Commerce (ICC), som innehåller regler, begrepp och villkor som används i nationella och internationella transportavtal.

Incoterms

Incoterms anger säljarnas och köparnas ansvar för leverans, försäkring och transport av varor enligt köpeavtal och fastställer vem som ansvarar för tullformaliteter för export i EU och importformaliteter i destinationslandet.

Incoterms är erkänd av FN:s internationella handelskommission UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) som global standard

för de vanligaste handelstermerna. Något som är väldigt viktigt att vara på det klara med för att undvika missförstånd mellan handelsparterna särskilt vad gäller åtaganden, kostnader och risker.

Vilka Incoterms som ska gälla i varje enskilt fall bestäms avtalsmässigt mellan säljaren och köparen av varorna. De avgränsar tydligt när kontroll och ansvar (risk) överförs från den ena parten till den andra. Det finns elva olika Incoterms, nedan ser du två exempel.

Observera att Incoterms inte definierar ägarskap. De definierar endast när innehav, kontroll och risk övergår från säljare till köpare.

FOB (Fri ombord/Free On Board) innebär att det är du i egenskap av exportör eller säljare som ansvarar för att betala alla lokala kostnader:

- transport av varorna till avsändningshamnen
- lastningskostnader
- tullklaringsförfaranden i exportlandet.

Din kund ansvarar för kostnaderna för:

- transport från avsändningshamnen och framåt
- försäkring
- lossning
- transport från ankomsthavnen till slutdestinationen.

CIF (Kostnad, försäkring och frakt/Cost, Insurance and Freight) innebär att exportören är ansvarig för de lokala kostnaderna enligt FOB, plus

- fraktkostnader
- försäkring

Enligt CIF är exportören ansvarig för alla kostnader fram till dess att produkterna anländer till destinationshamnen.

I avtalet ska du förutom leveransdetaljer också diskutera de betalningsvillkor du kommer att använda. Detta bör inkludera vilken valuta betalningen ska ske i, hur mycket som ska betalas, när betalningen ska ske och vilken betalningsmetod som ska användas, till exempel kontant i förskott, kredit eller en blandning av båda.

När du har slutfört din försäljning genom att upprätta ett avtal som innehåller de villkor ni kommit överens om, en handelsfaktura samt förberett dina konstverk för export måste du förbereda de korrekta fraktdokumenterna.

Det är viktigt att ha i åtanke att tullmyndigheter runt om i världen oftast ser på konstverk som vilken handelsvara som helst. Estetiska värden spelar ingen roll utan dina konstverk omräknas i vikt och pris, och för att göra tullprocessen i gränsövergångarna så smidig som möjligt bör du lämna just sådan information i dina expordokument. Det är dock viktigt att du ändå anger att det är konst (korrekt varukod) du exporterar, särskilt om det är fråga om temporär export för deltagande i utställning, som ofta omges av regler om undantag för tull. Se närmare nedan under *Temporär export*.

Steg i exportprocessen

Det finns många steg i processen att börja exportera. En del kan du göra själv, men ibland behöver du ta hjälp av Tullverket eller andra myndigheter. Här kan du se en sammanfattning av vad som är viktigt att ha koll på i början av processen.

Skaffa ett Eori-nummer

Om du har ett företag och ska exportera till eller importera varor från länder utanför EU måste ditt företag finns med i EU:s register över ekonomiska aktörer Eori (Economic Operator Registration and Identification) och ha ett Eori-nummer. Du ansöker om ett Eori-nummer på tullverket.se. Det är kostnadsfritt och de flesta ansökningarna hanteras inom en timme. Eori-numret kan du sedan använda för alla kommande import och export.

Om du inte har importerat eller exporterat något på ett år, så avregistreras du från Eori-registret och måste ansöka om ett Eori-nummer på nytt. Eori-numret börjar med SE följt av ditt organisationsnummer. Om du som privatperson har för avsikt att sälja dina konstverk gäller samma regler som för företag. Du måste med andra ord ansöka om ett Eori-nummer i förväg.

Generellt rekommenderar Tullverket att säkerställa en god dokumentation av de konstverk som du skickar eller reser med. Fotografera gärna konstverket samt upprätta en skriftlig beskrivning av konstverket, dess dimensioner och vilket material det består av.

Klassificera varan

För export till länder utanför EU används varukoder enligt en speciell förteckning som finns på Tullverkets webbplats. För att undvika problem med tullen är det viktigt att använda rätt klassificering, det vill säga bestämma rätt varukod för den typ av konstverk som ska exporteras. Varukoden styr bland annat tullsats, avgifter, bestämmelser och statistik.

Du kan själv göra en klassificering i Tullverkets kostnadsfria söksystem Tulltaxan. Om du har svårt att göra klassificeringen kan du ringa Tullverket och få hjälp. Tänk på att det är du själv som är ansvarig för att dina konstverk klassificeras rätt, även om du anlitar ett ombud som gör tulldeklarationen.

I Tulltaxan är varorna systematiskt klassificerade i 21 avdelningar och 99 kapitel efter användningsområde eller material. Konst läggs oftast under Avdelning XXI

Konstverk, föremål för samlingar samt antikviteter, under kapitel 97, och därefter inom någon av underavdelningarna till detta kapitel. Enligt Tulltaxan hänförs exempelvis teckningar och målningar som är gjorda för hand till nummer 9701, grafiska originalblad till 9702 och originalskulpturer (oavsett material) till 9703. Att exempelvis ange "installation" som beskrivning är således ingen exakt definition.

Konsthantverk har ingen egen huvudavdelning så om verket inte är ett unikt objekt som kan tänkas passa in under till exempel originalskulpturer (oavsett material) måste du i stället utgå från det material ditt objekt är tillverkat av och välja avdelning därefter. Smycken kan till exempel – beroende av vilket material de är skapade i – hamna under *Avdelning XIV Naturpärlor och odlade pärlor, ädelstenar och halvädalstenar, ädla metaller och metaller med plätering av ädel metall samt varor av sådana produkter; oäkta smycken; mynt* (kap. 71) eller *Avdelning XV Oädla metaller och varor av oädal metall* (kap. 72–83) eller under någon annan kategori såsom trä, gummi etcetera.

Om du till exempel ska exportera en serie kaffekoppar i stengods ser hierarkin ut som nedan:

AVDELNING XIII - Varor av sten, gips, cement, asbest, glimmer eller liknande material; keramiska produkter; glas och glasvaror.

↳ Kapitel 69: KERAMISKA PRODUKTER
II. ANDRA KERAMISKA PRODUKTER

↳ ↳ 6912 Bords- och köksartiklar, andra hushållsartiklar samt toalettartiklar, av andra keramiska material än porslin

↳ ↳ ↳ 69 12 00 Bords- och köksartiklar.

↳ ↳ ↳ ↳ 69 12 00 23: Av stengods

Nu har du nått slutet av klassificeringen och får i Tulltaxan fram den åttasiffriga varukoden: 6912 00 23. För export är varukoden alltid åtta siffror, för import består den av tio siffror. När du har en varukod för din vara kan du se information som är knuten till varan i Tulltaxan, till exempel om du behöver betala någon tull eller några andra skatter eller avgifter för din vara. Du ser också om den omfattas av några restriktioner.

Varor enligt kapitel 97 omfattas till exempel av restriktioner, där du som exportör med koder i exportdeklarationen måste intyga att varan *inte* är ett syriskt eller irakiskt kulturföremål, och när det gäller varor i kapitel 71 måste du kanske intyga att varan inte omfattas av exporttillstånd för varor med dubbel användning, eller

är avfall! Restriktioner drabbar varukoder ganska brett, och antingen kräver de tillstånd eller så behöver du som exportör eller importör intyga att varan inte omfattas av den särskilda restriktionen.

Varukoderna bygger på *The Harmonized Commodity Description and Coding System*, ett internationellt system som över 200 länder använder sig av som grund för tulländamål och handelsstatistik, och därför används ibland också termen HS-nummer om varukoden.

Upprätta en handels- eller proformafaktura

När du ska exportera varor till länder utanför EU måste du lämna en exportdeklaration till Tullverket. Till deklarationen måste det alltid finnas ett underlag som styrker de uppgifter du har lämnat. Tullmyndigheten i det mottagande landet behöver också ett underlag för importen som görs där. Du behöver därför upprätta en faktura som kan följa med godset. Det finns två typer av fakturor: handels- och proformafakturor.

Handelsfakturan (på engelska *Commercial Invoice*) är en vanlig betalningsfaktura med betalningsuppgifter till din mottagare.

EN FAKTURA FÖR TULLÄNDAMÅL SKA INNEHÅLLA:

Avsändarens namn och adress

Säljarens namn och adress

I detta avsnitt i tullfakturan fyller du i alla uppgifter om ditt företag såsom adress, kontaktuppgifter samt organisationsnummer och/eller momsregistreringsnummer.

Köparens namn och adress

Här fyller du i i alla uppgifter om den som ska stå som tullskyldig/importör såsom adress, kontaktuppgifter samt mottagarens VAT-nummer vid försäljning inom EU.

Leveransadress

I detta avsnitt på tullfakturan fyller du i vart varorna ska.

Dag då fakturan utfärdats

Här fyller du i vilket datum du skapade och fyllde i tullfakturan.

Fakturanummer

En tullfaktura behöver ett fakturanummer. Är det en handelsfaktura fyller du i numret från betalningsfakturan. Är det en proformafaktura utan betalningsfaktura kan du i stället fylla i datumet.

Varubenämning

En noggrann varubeskrivning ska anges som beskriver hur varan är tillverkad och i vilket material. Beskrivningen bör vara så detaljerad att man kan klassificera efter den.

Uppgifter om godset

Här ska du fylla i vilken typ av, och hur många kollin som sändningen består av. Fyll även i

bruttovikt, emballage, pall eller bur och hur förpackningen är märkt. Det är även viktigt att du fyller i kvantitet och enhet. Här använder du exempelvis enheterna kilo, styck, liter, centimeter etcetera.

Tulltariffnummer

Du ska även fylla i tulltariffnummer (varukod). Varukod (även HS-nummer enligt listan nedan) kan vara bra att ange, men det är inget krav från Tullverket.

Pris för varje varuslag

Här ska du fylla i varans värde per enhet i rätt valuta samt det totala värdet för samtliga varor i rätt valuta. Eventuella rabatter och vilken typ av rabatter som tillämpas ska också anges.

Betalningsvillkor

Här fyller du i rätt betalningsvillkor, exempelvis 20 dagars betalning.

Leveransvillkor (Incoterms)

Detta villkor bestämmer kostnadsfördelningen mellan säljare och köpare.

Andra uppgifter som kan behöva finnas med är:

- Anledning till export
- Försändelsedatum och fraktsedelsnummer/ ordernummer
- Försäkringskostnader
- Ursprungsland

På tullverket.se kan du läsa mer om vilka uppgifter som ska anges på en faktura och vilka styrkande handlingar som kan behövas. För leveranser som du inte tar betalt för kan du använda en proformafaktura. I proformafakturan ska det stå: "No charge. Value for customs purposes only." Mallar för faktura och proformafaktura kan laddas ner från bland annat Postnord och Business Sveriges webbplatser.

Eftersom konstnären Torsten Jurell producerar sina skulpturer – som ibland är i människostorlek – i Jingdezhen i Kina, måste han importera sina verk till Sverige i samband med utställningar. På bilden syns Torsten Jurell med verket Aktör (2016).

©TORSTEN JURELL/BILDUPPHOVSÄTT (2023). FOTO: WANGJING XUE.

INTERVJU

Torsten Jurell

SEDAN 2007 ÄR Kina Torsten Jurells andra konstnärliga bas och sedan 2011 arbetar han i Jingdezhen med skulpturer i glaserat porslin och stengods, men också en rad andra tekniker som måleri i tusch, olja, broderi, neon och digitala interaktiva installationer där flera asiatiska länder exponerat hans arbeten. Torsten har deltagit i internationella utställningar med samtidskonst bland annat på CAFA Art Museum i Peking och Arp Museum Bahnhof i Tyskland. Efter som Torsten producerar sina skulpturer – som ibland är i människostorlek – i Jingdezhen, har han varit tvungen att importera sina verk till Sverige i samband med utställningar på bland annat Röhsska museet och Dansmuseet.

Hur går det till när du ska transportera verk från din studio i Jingdezhen tillbaka till Sverige (eller till annat land)? Vilka transportmetoder har du använt dig av och har du anlitat en transportfirma eller själv transporterat?

– Som konstnär är jag ju van att vara packhäst, därför har jag alltid för många och för tunga väskor, vart jag än ska ... Jag har varit i Kina (med undantag för pandemitiden) från 2007–2023 och jag arbetar i alla material. I Sverige använder jag Transart, som sänt till Kina, New York, Seoul, Moskva. De kan mina arbeten. 2008 kom jag i kontakt med en kinesisk transportfirma i Beijing som samarbetar med Transart (som tar över med tull och allt på svenska sidan). Jag har redan från början haft turen att arbeta med Du Jianping (Vicky) vid Transit Air Cargo, som är en klippta. Hon skulle kunna transportera en glass genom helvetet. Allt går alltid som smort.

Vad kostar transporter och hur lång tid tar det?

– När man sänder verk med båt från Kina, är det konstigt nog billigare att ha en egen container än att dela en med andra. Dessutom slipper jag omlastning på vägen. Transporten tar cirka två månader. Under pandemin ökade priset betydligt och jag vet inte i skrivande stund hur mycket dyrare det blivit, men tidigare var sjötransporten billig. Det var tiden i Sverige som kostade mest. Jag har även transporterat med DHL. Jag har sänt cirka 3 kubikmeter, ett halvt ton, från dörr till dörr och det tar mindre än en vecka. Tid är också pengar.

”Det jag lärde mig tidigt är att det sämsta man kan göra är att försöka anlita ’billiga’ transporter, de kostar alltid mer i slutändan.”

Porslin och stengods är sköra material, och många av dina verk är också stora och tunga. Kan du berätta lite om hur du packar dina verk inför transport?

– För själva packandet i Kina anlitar jag proffs, som jag arbetat med i många år. När det gäller transport från Sverige är det samma sak. Transart kan min konst. Det jag lärde mig tidigt är att det sämsta man kan göra är att försöka anlita ”billiga” transporter, de kostar alltid mer i slutändan. Verken blir skadade. Att transportera kostar mycket pengar,

men det är sällan dyrt. Dyrt blir det när verken är skadade.

Det stora problemet är värdet. Anger man att en skulptur är värd 100 000 kronor och det är ett antal konstverk i transporten, blir värdet av införseln hög. Sänker jag värdet genom att ange att det är ”icke fullbordade verk”, kan jag ju inte ha ett högt värde i försäkringen. Jag har aldrig försäkrat. I stället anlitar jag de bästa transportörerna. Risken att något händer är mindre än om jag själv handskas med verken.

Vad har du för tips och råd till konstnärer som ska transportera sin konst för att ställa ut eller sälja utomlands?

– Genom att jag anlitar professionella konsttransportörer i Kina och i Sverige har jag hjälp med tull – allt. Det som på lång sikt lönar sig med att samarbeta med samma transportörer är att de blir behjälpliga på utställningsplatsen, personalen känner mig och min konst och allt brukar fixa sig på bästa sätt. Exempelvis anlände min utställning Beijing flygplats samma dag som kommunistpartiet hade kongress och all transporttrafik var nedstängd dagtid. Dessutom hade jag angivit fel antal verk. Den underbara Vicky åker ut och snackar omkull tullen och får igenom min transport utan en minuts dröjsmål. Detta är ett resultat av ömsesidigt gott samarbete och förtroende.

Ska du däremot inte ta betalt för varan du skickar, ska du i stället använda en proformafaktura (på engelska *Proforma Invoice*). Exempel på tillfällen när du använder proformafaktura är när du skickar ersättningsvaror, prover, reklam, gåvor och returvaror. Proformafakturan kan också användas i samband med temporär export för till exempel utställning. Läs mer om detta i kapitlet *Temporär export utanför EU*.

En skillnad mellan en handelsfaktura och en proformafaktura är att du ska uppge betalnings- och leveransvillkor när du ska ta betalt för din vara, medan det i proformafakturan ska framgå att värdet endast är för tulländamål. Du behöver därför lägga till texten ”No charge. Value for customs purposes only.”

Fakturan ger viktig information till tullmyndigheten, så att de kan klarera dina varor för export eller vid import, beräkna avgifter som tullar och skatter. Informationen på fakturan måste vara på engelska.

Upprätta en packlista

Packlista krävs för införtullning i ett stort antal länder, och kan även skickas med gods inom Sverige eller EU. Det är en godsspecifikation där de olika artiklarna listas, med mått, netto- och bruttovikt

och så vidare. Packlistan kan användas för att ange olika uppgifter som inte får plats på fakturan, eller där man behöver visa information för olika artiklar separat. Utländska tulltjänstemän kan komma att använda packlistan för att kontrollera lasten. Det är mycket viktigt att alla uppgifter är korrekta och detaljerade. Uppskatta till exempel inte vikter – din försändelse kan försenas om de inte stämmer överens med de faktiska varorna.

Hantera moms

Om du säljer konstverk utomlands blir det olika momshantering dels beroende på om det gäller ett land inom EU eller utanför EU, dels om försäljningen sker till ett bolag eller till en privatperson. Det kan dessutom skilja sig i momsmässig hantering mellan EU-länderna.

Reglerna som gäller vid försäljning inom EU hittar du lite närmare beskrivna i vår deklareringshandledning för 2021, under avsnittet ”Mervärdesskattedeklaration – en ny blankett för alla momspliktiga bild- och formkonstnärer”.

När det gäller försäljning av konstverk till land utanför EU måste man alltid undersöka köparlandets interna bestämmelser. Försäljningen från Sverige redo-

Exempel 1: Att sälja en vara till ett annat land

En skulptur säljs av en svensk konstnär till ett norskt galleri. Den svenska konstnären transporterar varan från Sverige till Norge och galleriet importerar varan till Norge.

Från ett svenskt perspektiv är transaktionen undantagen från moms på grund av att det sker en export till land utanför EU. Konstnären kommer inte heller att behöva redovisa någon moms i Norge eftersom det är galleriet som importerar varan till landet.

Exempel 2: Att sälja en vara i ett annat land

Konstnären för över konstverk till Norge för en utställning. Konstverket exporteras till Norge under bestämmelserna om temporär export. I Norge anses konstnären som importör av varorna.

Utställningen går strålande, och konstnären säljer ett antal av sina verk. I och med att konstnären är den som importerat varorna till Norge, anses dennes försäljning till de norska köparna som omsättningar i Norge. Om försäljningsvärdet är 50 000 NOK eller mer kan det finnas en skyldighet för konstnären att momsregistrera sig i Norge och debitera och redovisa norsk moms på försäljningen.

visas från ett svenskt perspektiv som en momsbefriad exportomsättning, men det kan under vissa omständigheter vara så att försäljningen ska beskattas med moms, annan sales tax eller punktskatt i köpar-

landet. I och med att det saknas enhetliga bestämmelser för moms utanför EU måste du som säljare alltid kontrollera vad som gäller i det land dit konstverket levereras. Det kan finnas olika gränsvärden för försäljning som ska överskridas i det aktuella landet för att det ska bli fråga om moms- eller annan skatteregistrering, olika skattesatser kan gälla, i vissa fall kan det vara köparen som ska beskatta sitt inköp, ibland tas skatten ut i samband med att en återimport av vara uteblir och så vidare.

Åskådningsexemplet i rutan till vänster visar på olika effekter av att sälja en vara till, eller i, Norge och varför det är viktigt att ta reda på vilka skatteregler som gäller i mottagarlandet.

Lämna din export-/tulldeklaration

När du via ditt företag exporterar ett konstverk (en vara) till ett tredje land måste du anmäla det till Tullverket. I exportdeklarationen berättar du för Tullverket bland annat vad det är för vara du ska skicka, vart du ska skicka varan samt värdet på den. En exportdeklaration ska alltid lämnas elektroniskt. Du behöver normalt inte bifoga några styrkande handlingar, men tänk på att du måste kunna visa upp dem om Tullverket begär det och att de måste sparas i fem år, plus innevarande år.

Du kan antingen lämna tulldeklarationen själv via Tullverkets internetdeklaration TID eller låta ett ombud – till exempel din speditör – göra det. Om du väljer att göra detta själv så tänk på att det är ett omfattande dokument att fylla i. Även om du anlitar ett tullombud, så är det du som ansvarar för att uppgifterna som lämnas i exportdeklarationen är korrekta. Under 2024 kommer TID att ersättas av en ny

e-tjänst, då uppgiftslämningen förändras gällande export. Om du anlitar ett tullombud tar de ansvar för stora delar av processen, de kan till exempel kontrollera att varudokumentationen stämmer och kalkylera tullavgiften. Ombudet kan också hjälpa dig säkerställa att varorna kan importeras/exporteras med bland annat restriktioner och andra försiktighetsåtgärder i åtanke.

Temporär export utanför EU

OM DU DELTAR i en utställning utanför EU där verken inte är till salu, eller i en mässa för konsthantverk där du visar varuprover som förhoppningsvis leder till beställningar, handlar det om temporär export. Du måste även vid en temporär export lämna en exportdeklaration till Tullverket. Där anger du hur lång tid du behöver för den temporära exporten, till exempel 6 månader eller 1 år.

Vid returtullfrihet måste varorna hem igen inom tre år och får inte ha förändrats eller förädlats under sin tid i tredje land. Denna tidsfrist kan förlängas efter ansökan (om det finns särskilda omständigheter).

När det gäller privatpersoner är en sådan omständighet retur av personliga tillhörigheter som återimporteras av den som exporterade varorna. Om det har gått längre tid kan du behöva betala tull och eventuell moms när varorna kommer

tillbaka till EU. Är du momsregistrerad så är det en fråga för Skatteverket.

I vissa fall kan det underlätta att använda en ATA-carnet, som är ett internationellt tullpass, för dina konstverk. Om du har det behöver du inga andra tullhandlingar och du slipper ställa garanti för tullavgifter vid gränspassagerna. Du kan läsa mer om ATA-carneter i kommande avsnitt här i handledningen.

Kom ihåg att diskutera och komma överens om villkoren för transport och försäkring till utställning du ska delta i med ansvarig för utställningen (exempelvis ett galleri eller museum). Vad ska gälla om verket säljs, återimporten blir försenad så det inte anses vara en tullfri temporär export eller om det uppstår andra oförutsedda, kostnadsdrivande händelser.

Om du anlitar en transportfirma

Anlitar du en kurir- eller transportfirma hjälper de dig med exportdeklarationen, förtullningen in i tredje land och återimporten till EU, men du måste själv skaffa ett Eori-nummer till ditt företag (om du inte redan har ett), klassificera varan, samt upprätta faktura och packlista, precis som för en vanlig export.

Transportfirman lämnar sedan utifrån dessa uppgifter in en elektronisk tulldeklaration till Tullverket.

Om du själv transporterar verk i handbagaget

Om verken som ska transporteras är små, till exempel smycken eller en mindre skulptur, och du själv ska besöka den mässa eller utställning där verket ska visas, kanske du väljer att själv transportera verket i ditt handbagage på flyget. Om du själv tar med dina varor måste du se till att det finns en exportdeklaration som sänts in elektroniskt till Tullverket och du ska kunna visa upp dina varor för tullmyndigheten på flygplatsen. Du kan

även här anlita ett tullombud som hjälper dig med detta. Tänk på att du måste gå i röd gång, eller på annat sätt visa för tullmyndigheten i tredje land, att du har varor att deklarerera när du kommer fram.

Du kan anlita ett tullombud för att hjälpa till med tullprocessen även när du själv transporterar. Om du väljer att själv sköta tullhanteringen måste du tänka på att du utöver Eori-nummer, klassificering, faktura och packlista också ska:

- **Lämna in en exporttulldeklaration**

Anmäl varorna till temporär export från Sverige genom att lämna in en elektronisk tulldeklaration till Tullverket. En temporär export har förfarandekod 2300.*

- **Skaffa ett exportbevis**

Du behöver också ett exportbevis. Det begär du genom att ange koden 30400* i fältet "Särskilda upplysningar/Kod" i exportdeklarationen. När exporttullkontoret har godkänt och klarerat din deklaration får du ett exportföljedokument (EAD). Du ska sedan visa upp exportföljedokumentet tillsammans med din vara vid utförseltullkontoret, det vill säga det kontor där din vara lämnar EU:s tullområde. Detta ombesörjs oftast av det transportföretag eller den kurir du anlitar.

- **Kontakta tullen i mottagande land**

Innan din vara förs in i ett land utanför EU ska du kontakta det landets tullmyndighet och fråga vad som gäller i landet och hur du ska anmäla varan till tillfällig införsel. Tullmyndigheten kan begära att du ställer en garanti för de tullavgifter som ska betalas ifall du inte återexporterar varan, och det kan ibland ta tid att få tillbaka denna deposition. Det är bra att kontrollera detta innan man reser med sina varor, men det viktiga är att de deklarerar vid importtillfället. I detta moment kan det vara bra att ta hjälp av en speditör eller ett tullombud i införsellandet. Du kan hitta tullombud i det aktuella landet genom att söka efter "custom brokers". Om du använder dig av fraktbolag såsom Fedex, DHL, UPS och liknande kan de oftast ta hand om detta.

När varorna ska tillbaka till Sverige

Om du själv för tillbaka dina konstverk till Sverige kontaktar du på nytt det andra landets tullmyndighet och anmäler varan för återexport.

Om du har sålt några konstverk under utställningstiden måste du nu deklarerat detta hos tullmyndigheten i tredje land. Då kommer en del av den deposition som

du kanske var tvungen att ställa vid införseln att användas. Tänk på det när du säljer dina varor, att värdet du har uppgett till tullmyndigheten är exklusive landets moms, så ditt pris bör inkludera detta för att det inte ska bli en kostnad för dig. Det är viktigt att du återexporterar inom den tid som angavs vid den tillfälliga importen, annars kan depositionen/garantin vara förbrukad.

När du sedan kommer till Sverige anmäler du varan för återimport till Tullverket. Som bevis för att det är en återimport visar du det exportbevis du begärde för den temporära exporten, alternativt uppger ett MRN-nr (tidigare kallat tull-id) för exporten.

Om du återimporterar konstverk som du visat på utställning i ett land utanför EU, behöver du inte betala någon tull eller skatt – förutsatt att varan har sitt ursprung i EU, kommer tillbaka i samma skick och återimporteras inom tre år från den dag den lämnade EU. Returtullfrihet gäller även om de återimporterade verken/varorna endast utgör en del av de varor som exporterats till ett land utanför EU.

Du ansöker om tullfrihet direkt i importdeklarationen.

* Observera att dessa koder gäller under 2023 men kommer att förändras 1/1 2025, med en övergångsperiod under fjärde kvartalet 2024.

Om samtliga krav för returtullfrihet är uppfyllda kan en returvara även bli befriad från mervärdesskatt. En vara som kommer tillbaka efter temporär export, exempelvis utställning, blir skattefri om varan inte sålts eller bytt ägare i samband med exporten. För dig som är momsregistrerad prövas frågan om momsfrihet av Skatteverket.

ATA-carnet – ett pass för varor

Tullformaliteter för transporter av konstverk utanför den europeiska marknaden innebär en del byråkrati, som både tar tid och kan vara ganska kostsam. Du kan därför köpa en så kallad ATA-carnet av Handelskammaren för att underlätta tullförfarandet.

ATA-carnet är ett dokument som, under förutsättning att varorna ska återvända hem igen, gör att du kan ta med dig konstverk, varuprover och yrkesutrustning ut i världen utan att betala tull- eller andra avgifter vid gränserna. ATA-carnet gäller för utrustning eller de varor (konstverk) som du tar med dig. ATA-carnet är till för temporär export och carneten ska följa

med varorna, så oftast reser en representant med från företaget eller så har de ordnat en fullmakt till en speditör/åkeri som åker med varorna. Det får inte vara några förbrukningsvaror med på ATA-carneten eftersom ATA-carneten används vid temporär export. Alla varor som du tar med dig på resan ska komma tillbaka till EU. Om dina varor inspekteras vid återkomsten till Sverige och vissa saknas, måste du betala tull och eventuellt böter.

ATA-carnet kan användas i ett sjuttioal länd er utanför EU till exempel Norge, Schweiz, England, Turkiet, Sydafrika, Kanada och USA. Dokumentet ska följa varorna hela tiden och visas upp och stämplas vid varje gränspassage. Det är av största vikt att du får ATA-carneten öppningsstämplad via Tullverket i samband med att varorna skickas, samt kommer fram, eftersom en ofullständig ATA-carnet innebär att du inte kan få tillbaka de pengar du har lämnat i deposition hos Handelskammaren.

Varje resa betyder alltså två stämpl ar och en tur- och returresa kräver således fyra stämpl ar. Tänk även på att Tullverket här och vid ankomstdestinationen har vissa öppettider. På till exempel Arlanda har Tullverket öppet dygnet runt medan det

på Landvetter har mer begränsade öppettider. När ATA-carneten är klar eller giltighetstiden har gått ut så ska ATA-carneten återlämnas till Handelskammaren, ATA-carneten får inte slängas.

“ATA-carneten är giltig i ett år och du eller din speditör kan resa med konstverket upp till tio gånger.

Vilka regler gäller vid användandet av ATA-carnet?

Varorna ska ägas av en fysisk eller juridisk person, bosatt eller etablerad i ett land utanför införsellandet. Varorna får inte lånas eller hyras ut. Varorna får inte bearbetas i införsellandet. Varorna ska vara avsedda att återutföras, således ej utgöra förbrukningsvaror.

Syftet med en ATA-carnet är alltså att varorna alltid ska återföras till Sverige. Om ett konstverk ändå skulle bli kvar i införsellandet, exempelvis vid en försäljning, måste du kontakta landets tull-

myndighet innan tiden för återförsl en av varorna går ut på ATA-carneten för att få tillstånd samt informeras om aktuell tullprocedur. Varorna ska kunna identifieras vid återutförelsen innan resan påbörjas. Varorna upptagna i din ATA-carnet ska vara tillverkade i EU eller tidigare förtul lade i EU.

Vad kostar en ATA-carnet?

Priset på en ATA-carnet varierar beroende på flera faktorer, till exempel om sökanden är medlem vid Handelskammaren eller inte, på hur många länder som ska besökas, varuvärdet och ditt företags kreditvärdighet. Det finns en prislista på Handelskammarens webbplats där du snabbt kan räkna ut priset för din resa. Kostnaden blir i de flesta fall betydligt lägre jämfört med alternativet att behöva fylla i utländska tullblanketter vid varje gräns – ofta med hjälp av utländska tullombud/speditörer som vill ha betalt för detta – och att behöva deponera kontanter hos den utländska tullen.

Alla ansökningar om ATA-carnet sker digitalt via eata.se. För att göra din ansökan måste du först skapa ett användarkonto hos din närmaste Handelskammare.

TEMPORÄR EXPORT UTANFÖR EU

Första gången du ansöker om att köpa en ATA-carnet kommer du att behöva deponera upp till 35% av varuvärdet hos Handelskammaren som en säkerhet. Depositionen betalas tillbaka när ATA-carneten återställts till Handelskammaren och den är rätt hanterad och risken för tvist inte finns.

För den som inte har ett aktiebolag blir det nödvändigt att vid varje ansökningstillfälle deponera 35% av varuvärdet. Handelskammaren håller på att se över denna rutin med säkerhetsdepositioner, så detta förfarande kan komma att ändras till årsskiftet 2023/24.

Ibland kan det vara svårt att avgöra värdet på ett konstverk men försök att göra en rimlig bedömning. Som lägst bör du ange produktionsvärdet.

ATA-carneten är giltig i ett år och du eller din speditör kan resa med konstverket upp till tio gånger på en ATA-carnet. Det är möjligt att göra tio resor fram och tillbaka till samma land eller tio resor till olika länder.

Du bör dock tänka på att din depositionsavgift inte betalas tillbaka förrän du har löst in din ATA-carnet hos Handelskammaren.

Deponera tull i samband med utställning

Vid en temporär export använder du dig av en proformafaktura. I denna listas alla konstverk med priser. Proformafakturan är underlag både för din exportdeklaration och den deklaration som du behöver göra i mottagarlandet. Du kan behöva göra en deposition som täcker importavgifter som tull och moms i mottagarlandet.

Depositionen återfås dock om konstverket inte skulle säljas och förs ut ur landet igen. Om du däremot har sålt något av dina verk måste du styrka det med ett kvitto på försäljningen hos tullen innan du lämnar landet. Du får då upprätta en ny proformafaktura på de varor som återstår av samlingen och som ska återexporteras till EU.

Vikten av avtal

I den bästa av världar får du ett välskrivet och balanserat kontrakt från beställaren, köparen eller utställaren, där båda parter olik åtagande och ansvar regleras, samt vad som ska gälla för exempelvis paketering, transport, försäkring, tillstånd, tullklarering samt vid eventuell försäljning av ditt/dina utställda verk. (Se till att det är villkor du är ok med.) Om inte, eller om villkoren är osäkra, dåliga eller på annat sätt otillfredsställande, rekommenderas du att själv upprätta kontrakt som båda parter signerar eller godkänner skriftligen på annat sätt. Var noga med att alltid skriva in era olika åtaganden och ansvar samt om, och i så fall hur, eventuella kostnader ska fördelas och verifieras, att du har ägande- och upphovsrätt till dina egna bilder/verk (listade i kontraktet) samt vad som ska gälla vid eventuell försäljning av dina verk.

Tyvärr ses skriva kontrakt som något onödigt och rent av suspekt i många delar av konstvärlden. Så om du inte får till ett skrivet kontrakt är ett tips att du ställer frågor om allt som är viktigt för dig (motsvarande det du skulle ha reglerat i kontraktet) och dokumenterar frågor och svar skriftligen. I ett sammanfattande mejl beskriver du sedan kortfattat hur du har uppfattat det ni har kommit överens om och ber den andra parten återkoppla om det är något hen inte håller med om. Det är ett enkelt men mycket effektivt sätt att undvika eventuella missförstånd och oenigheter om vad som egentligen gäller mellan dig och andra parter. Det kan tyckas onödigt formellt och omständligt men det är likväl ett tips som du med all säkerhet kommer att ha nytta av. Skriftlig dokumentation i alla former, gärna accepterad i någon form av den andra parten, fungerar som viktig bevisning för vad ni kommit överens om. I vissa länder, exempelvis USA, är det dock viktigt att stå fast vid kravet på skriftliga kontrakt då det är det enda som kan göras gällande.

I förhållande till kunder kan du utforma villkor för köp/försäljning som anger till exempel att kostnader för paketering, frakt och försäkring tillkommer, att skador och fel måste reklameras snarast möjligt och så vidare. Tänk på att om du säljer till konsumenter kan det finnas tvingande rättigheter för köparen såsom rätten att returnera godset (vid distansköp). Du bör vara tydlig med villkoren för retur vad gäller transport med mera.

Sist i handledningen hittar du länkar till Verksamt och Konsumentverket där du kan läsa mer om lagar inom konsumenträtt.

Packning av konstverk

ATT PACKA DIN konst på rätt sätt är viktigt bland annat för att transportförsäkringen ska gälla. Kraven på packning varierar beroende på typen av konst. Ömtåliga konstföremål som målningar, glas och sköra skulpturer måste packas extra omsorgsfullt. Artiklar som inte är packade och skyddade korrekt för transport utsätts för ökad risk för skador under en lång transport och att skadan inte ersätts just på grund av felaktig packning.

Är du osäker på vilka krav som ställs av försäkringsbolagen kan det vara bra att kontakta dem och få veta närmare. Ta gärna reda på kostnaderna för säker packning, transport och försäkring så snart det kan ske, så att du kan ta med det i överenskommelser med handelspart, ut-

ställare eller annan som bör stå för kostnaderna.

Packa din konst säkert för transport! Du kan till exempel tillverka eller köpa en trälåda som skydd, eller packa din konst i handdukar, bubbelplast, kartong, kuddar och liknande. Varje konstverk medför sina egna unika utmaningar. Beroende på din specifika sändning måste du avgöra vilken typ av packning som ger din konst det bästa skyddet. Om du inte själv vill ta ansvar för packningen erbjuder en del transportfirmor också särskild konstpackning för en extra kostnad. Om packningen sker av annan, till exempel transportföretaget eller utställaren/museet, är det viktigt att du besiktigar den paketerade konsten direkt när den anländer och packas upp.

Finns det skador på packningen ska det också dokumenteras så att det är klart att skada som eventuellt ligger innanför skadad låda, kartong, plast eller motsvarande, beror just på transportskada.

Meddela såväl transportör som ansvarig för packningen vilken skada som föreligger *så snart det kan ske* och bifoga dokumentation av skadan. Dröjer besiktning och/eller skaderekvation, kan du få problem att visa att det verkligen är en transportskada och därmed att få den ersatt.

Se till att dokumentera din packning med fotografier och upprätta en detaljerad packlista där du specificerar vad varje packlåda innehåller. Ett annat tips är att ange vikten på lådan – det underlättar för dem som ska bära lådorna att veta vad de har att förvänta sig beträffande tyngd.

En bra dokumentation gör även arbetet för dem som ska packa upp och ner din konst enklare.

Om du använder dig av extern hjälp bör du kontrollera att packningsrummet hos speditören har en klimatanläggning som styr temperatur och luftfuktighet. Speditionsfirmor som är specialiserade på konsttransporter har oftast klimatanläggningar även i sina lastbilar. Vänta 24 timmar efter verken har kommit på plats innan de packas upp.

Material och packning av olika verk/objekt

Plywood och stoppning är grundmaterialen för en bra packning. Det är viktigt att tänka på att materialet är ISPM 15-märkt om du ska frakta din konst utanför EU eller till Portugal. ISPM-15 är en internationell standard för behandling och märkning av olika typer av förpackningsvirke som används för lastpallar och annat träemballage. Om du inte använder dig av förpackningsvirke med denna märkning kommer du att bli stoppad och avisad i tullen när du anländer till gränsen.

Det finns dock undantag från kraven, och några av de träprodukter som inte behöver märkas enligt standarden är träemballage som är helt tillverkat av trä med en tjocklek på 6 mm eller mindre eller helt tillverkat av processat trä, som till exempel plywood, spånskivor, OSB-skivor (oriented strand boards) eller fanér som tillverkas genom limning, värme eller tryck samt sågspån, spån och träull.

Kolla alltid på Jordbruksverkets webbplats vad som gäller och om det finns ytterligare regler för det land du ska ställa ut i eller sälja till. Där finner du även en förteckning över de företag som saluför märkt virke i Sverige.

Transportlådor

En av de enklaste lådvarianterna består av en flyttkartong och packtejp, men tänk då på att hanteringen ofta är ovarsam vid exempelvis lastning. Plywood är ett mer stabilt material, och oavsett val av kartong kan man ytterligare skydda innehållet och förstärka lådan genom att placera en fem centimeter tjock stötdämpare av Alveo (skumplast) längs lådans botten och alla sidor inuti. En gummilist vid locket ser till att lådan håller tätt. Plasttassar under transportlådan är bra för att undvika att lådan blir blöt om den till exempel står ute i regn på en lastkaj, och du kan också måla lådan med vattenavvisande färg.

För att försäkra dig om att din konst behandlas på rätt sätt under transporten finns utrustning som kan läggas i lådan och som mäter lufttemperatur med mera. Till exempel kan det vara bra att investera i en så kallad shockwatch. Den mäter om lådan utsätts för kraftiga rörelser och stötar under resan och på så vis har du kontroll och kan föra i bevis om något skulle hända med din konst under transporten.

Mjukpackning med tyvek och bubbelplast

Vid mjukpackning av konstverk kan du använda tyvek och/eller bubbelplast. Ett tips är då att packa med bubblorna utåt – då minskar risken för märken. Använd också en tejp som går att ta bort från bubbelplasten utan att den skadas så att du kan återanvända plasten. Vanlig vit packtejp brukar gå lätt att få av igen. Du kan välja att använda treskiktsplast eftersom bubblorna sitter inuti, mellan två släta lager. Det finns även antistatbubbel som motverkar statisk elektricitet.

Målningar och fotografier med ram

Målningar och fotografier med ram mjukpackas ”face down”, alltså med den målade ytan nedåt, om det inte är färgtoppar eller annat som sticker ut. Alla beslag, såsom öglor, wire, krokar med mera ska tas bort och packas separat – annars kan verket ligga snett i lådan. Verket kan slås in i tyvek och bubbelplast (med bubblorna utåt), och materialen ska gå runt hela verket. Se till att alla skarvar är tejpade. Spänn både tyvek och slätplast så att det är slätt. Det mjukinpackade verket transporteras sedan i en låda.

Miljövänlig packning

Packmaterial erbjuder skydd och säkerhet för konstverk under transport, men de har också en effekt på vår miljö. Därför är det viktigt att vi använder dessa resurser på ett ansvarsfullt sätt och strävar efter att minimera deras miljöpåverkan.

Återanvänd gärna wellpaplådor som annars slängs eller körs till återvinning. Det finns också särskilda maskiner som strimlar gamla kartonger och på så sätt producerar nytt packmaterial. Det miljövänliga packmaterialet ersätter eller kompletterar luftkuddar, frigolit, bubbelplast och annat packmaterial. Det återvunna materialet kan användas för att fylla ut oregelbundna utrymmen i lådor och ge stötdämpning.

Det finns också packchips som är gjorda av majsstärkelse som är 100% biologiskt nedbrytbara, luktfria och komposterbara. Dessa packchips ger ofta ett bättre allroundskydd än lös fyllning i polystyren och kan användas för att skydda allt från känsligt fint porslin och känslig elektronisk utrustning till tunga mekaniska komponenter.

Det finns också andra lösningar, som förhoppningsvis inom en snar framtid går att köpa direkt i butiker som säljer förpackningsmaterial. Svampförpackningar är ett ganska nytt alternativ till både bubbelplast och styrofoam. Svampförpackningar är faktiskt starkare än sin föregångare skumplast och de är dessutom flamskyddade. Ännu viktigare är att materialet är helt förnybart och biologiskt nedbrytbart och kan komposteras. Förpackningen odlas från en blandning av svampgroddar och jordbruksrester. För att få rätt form på förpackningen odlas tillverkarna förpackningen runt en form. Förpackningen växer färdigt inom en vecka. Eftersom materialet kan odlas för att forma en produkt exakt är svampförpackningar ett utmärkt val för frakt av ovanligt formade föremål. Förpackningar av sjögräs är en annan ny uppfinning. Det är en tunn film som tillverkas av brunt sjögräs som faktiskt är ätbart.

Målningar utan ram

Till målningar utan ram, eller målningar med utstick, kan man med fördel bygga en så kallad transportram i plywood eller kartong för att säkerställa distans mellan verk och yta. Verken packas ”face up” och transportramen kan användas separat eller inuti en låda beroende på fraktsätt och hantering. Placera gärna handtag på lådan så blir det lättare för transportören att bära på rätt sätt och med rätt sida upp. Verk som är packade i en liggande låda kan förvirra chaufförer eller annan transportpersonal som kanske vill ställa lådan upp.

På internet finns flera bra instruktionsvideor som visar hur man packar olika typer av konstverk, dessa kan vara till hjälp när du själv ska packa.

Glas

Om du skickar glas kan du använda glasschabloner som visar att innehållet är ömtåligt. Glöm inte att noggrant markera med tydliga pilar vad som är upp.

Glastejp bör användas för att undvika att glas spricker och skär sönder konsten. Om verket är glasat är det viktigt att kontrollera vad det är för sorts glas. Reflexfritt glas (museiglas), laminerat glas eller plexiglas ska inte glastejpas, medan vanligt glas

alltid ska glastejpas. Du fäster tejpen i ett ruttmönster över hela glaset med några centimeters lucka mellan tejpraderna. Var mycket noga med att ingen tejp kommer på ramen då den kan förstöras! Vik gärna in änden av varje tejpbit så att de två klistriga sidorna fäster mot varandra. Då går det lätt att dra av tejpen när den ska packas upp och du slipper skrapa mot glaset för att få tag i änden igen.

Fotografier, pappersverk och lösa blad

Fotografier och pappersverk som är lösa blad mjukpackas och läggs sedan i kartong eller trälåda. Du bör ha två skyddande kapaskivor med pergamyn framför verkets fram- och baksida. Skivorna ska vara något större än själva verket i storlek. Du kan sedan slå in kapaskivpaketet och försiktigt tejpa ihop kapaskivornas hörn med glastejp som går lätt att få bort. Kapaskivpaketet hanteras ”face up” och kläs i tyvek och bubbelplast. Alternativt kan du lägga kapaskivpaketet i en kartong och fylla upp den med supportmaterial så att verket ligger helt still.

Skulpturer

Vad gäller skulpturer är det svårt att generalisera, eftersom denna typ av verk har

större variation i material och storlek än till exempel målningar, men ofta förekommer en kombination av mjukpackning, kartong, transporthäck, europapall eller lådor.

Elektronik och skärmar

Om du arbetar som mediakonstnär består ditt verk kanske av elektronikkomponenter. Innan du packar elektronik ska du alltid först läsa igenom manualer och instruktioner för varje enhet. De kan innehålla specifika anvisningar för hur du säkrast packar just den typen av elektronik.

Förlust av data kan vara av större skada än förlust av själva enheten. Säkerställ därför att du har en aktuell backup av all information på dina elektroniska enheter.

När det gäller att packa elektronik, kan rätt packmaterial göra en enorm skillnad i hur väl dina enheter skyddas. För det mesta behöver du bubbelplast, packpapper, tejp, robusta kartonger och kanske antistatiska påsar. Försök att hitta originalkartongerna om möjligt. De är designade för att passa perfekt och ger optimalt skydd. Antistatiska påsar skyddar elektroniska komponenter från statisk elektricitet, som kan skada enheterna.

Rengör dina elektroniska enheter noggrant innan du packar. Dammpartiklar kan orsaka skador om de lämnas inne i enheten under transport. Om möjligt, demontera enheterna för att minska risken för skador. Varje elektronisk enhet bör packas individuellt. Använd bubbelplast eller packpapper för att isolera och skydda varje enhet. Placera de inslagna elektroniska enheterna i en kartong. Fyll alla tomrum med extra packmaterial för att säkerställa att enheterna inte rör sig under transporten. Märk varje kartong tydligt med ”Fragile” och ”This Side Up” för att säkerställa att de hanteras korrekt under transport.

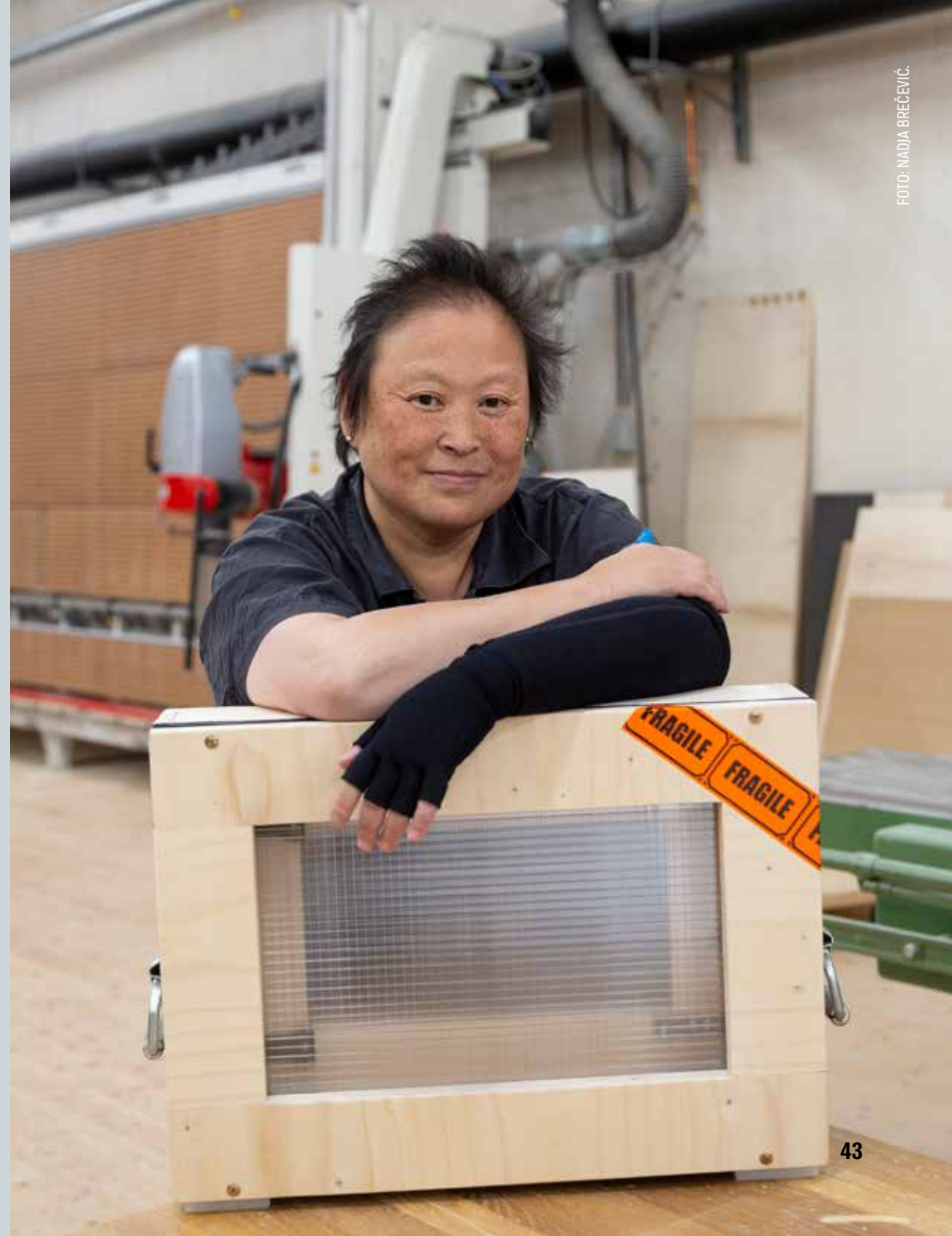
Du vet förmodligen vad just dina konstverk mår bäst av beroende på konstverkens material. Välj packningsmetod och fraktsätt utifrån det. Om du är osäker på vilket material som passar bäst kan du konsultera en konservator. För att förhindra mögel- och fuktskador bör du packa helt tätt med plast längst in, förutsatt att du packar i ett torrt klimat. Sedan kan själva lådan ha viss cirkulation.

Tova Bjurström

TOVA BJURSTRÖM HAR arbetat över 40 år på Moderna Museet. Hon är utbildad snickare och började som museivärd 1980, för att fem år senare bli Sveriges första kvinnliga museitekniker. Arbetet övergick till att i allt högre grad handla om packning. I dag är Tova packmästare på Moderna Museet och ansvarar för packning av ömtåliga och värdefulla verk som är utlån, långtidslån samt nyförvärv. Som packmästare arbetar Tova i nära samarbete med bland annat konservatorer, samlingsamordnare och förrådsförvaltare. Packmästaren och förrådsförvaltarna har i samarbete med konservatorerna tagit fram olika lösningar för transportramar och transportlådor och Tova håller också packkurser för olika institutioner.

Hur packar man konst på ett professionellt sätt?

– Det beror helt och hållet på vad det är för verk. I den samtida konstvärlden kan ett verk vara nästan vad som helst. Det kan vara ett USB-minne, det kan vara Robert Rauschenbergs get eller ett tulpanvinglas. För en enskild konstnär är det ju också kostnaderna som styr valet av packningsmetod och material. Om packlådan är dyrare än verket blir det ju lite tokigt. Man får titta på förutsättningarna och försöka avgöra vad man tror behövs. Kanske behövs till exempel inte en transportlåda utan det räcker med en transportram. Som enskild konstnär har man inte samma resurser som en institution, men även vi måste tänka på kostnaderna så att det museum eller den institution som lånar ett verk av oss har ekonomisk möjlighet att genomföra lånet.

Har du några specifika packningstips?

– Alla institutioner har sitt sätt att packa på, men här på Moderna packar vi generellt måleri face down om det är en bra inramning, medan teckningar och pappersverk alltid packas med ansiktet uppåt, face up. Det beror på att man kanske inte vet hur de är monterade. Är det ömtåliga ytor med färgtoppar eller ett verk som inte har någon ram så använder vi transportram. Skulpturer skickas allt oftare oinslagna i en låda, transporthäck eller transportpall där de stöds av regler.

Tovas favoritpackmaterial är tyvek, en tunn polyetylen-fiberduk som kan köpas på rulle och som är idealisk för att skydda konst och värdeföremål.

– När jag packar verk som måleri, fotografi, pappersverk och även skulpturer ibland, så packar jag med tyvek, och sedan slät plast eller bubbelplast som förseglas, det vill säga att alla skarvar tejpas. Det är viktigt. Vi packar med bubb-lorna utåt på bubbelplasten. Det finns en minimal risk att de gör avtryck om de är åt fel håll, även om vi alltid har ett material emellan.

Vad ska man tänka på när man väljer packningslösning?

– Man får tänka igenom vart och hur verket ska transporterats och vilka eventuella begränsningar som finns under dess resa och på dess slutdestination, om man ska lasta ut inne eller ute. Är det mycket trappor? Är dörrposterna tillräckligt stora? Finns det hiss och så vidare. Man ska också tänka på att det ofta går att återanvända material flera gånger, till exempel använda tejp som går att ta bort så att man kan återanvända bubbelplasten. Även lådorna kan man återanvända och bygga om flera gånger.

Skriv gärna en packrapport som fungerar som ett sorts reseprotokoll för verket och bifoga fotografier. Om någon annan ska skicka tillbaka ditt verk efter en utställning eller ett lån kan det vara bra att också inkludera information om hur du vill att ditt verk ska packas.

Vad krävs för att man ska bli en bra packmästare?

– Det finns ingen utbildning, utan man får lära sig efterhand. Det viktigaste när man packar är att man är noggrann, har ordningssinne och, i mitt fall, erfarenhet.

FOTO: NADJA BREČEVIĆ.

Litet packlexikon

Alveo NA36 är ett expanderade polypropenscum, liknande det material man finner i liggunderlag. Några av fördelarna med specialskummet är de goda stötupptagningsegenskaperna som gör att materialet används för speciella transportemballage. Alveo finns olika färger och med olika densitet. Det går att skära till olika former som sedan kan "svetsas" ihop genom uppvärmning med varmluftspistol, med dubbelhäftande tejp eller smältlimspistol.

Antistatpåsar används ofta vid leverans av elektroniska komponenter, som är känsliga för elektrostatisk urladdning.

Bubbelplast är det vanligaste alternativet för att skydda ömtåligt gods vid frakt, flytt eller transport. Välj en variant som är biologiskt nedbrytbar och miljöcertifierad.

Etiketter och klistermärken Om du exempelvis ska skicka glas, porslin eller något annat som innebär att paketet måste fraktas varsamt, kan det vara bra att märka paketet med orange tejp eller etiketter med "Fragile". Det finns även etiketter med pilar som du kan klistra på för att visa vilket håll som är upp på lådan. Packtejp med texten "Keep dry" är bra att använda dig av när ditt paket är vattenkänsligt och det är viktigt att vatten inte läcker in. Det finns också varningstejp

med texten "packsedel finns i förpackningen" för att uppmärksamma var mottagaren hittar packsedeln.

Glastejp används för att skydda glasad konst vid transport. Genom att använda glastejp skyddas den inramade konsten från glassplitter och skärskador om olyckan skulle vara framme. Tejpen lämnar inga limrester efter att man tagit bort den.

Hörnskydd och kantskydd finns i både LD-polyetenscum och wellpapp och kan sättas direkt på hörnen till produkterna och ger gott skydd inuti ytteremballaget. Beställer du till exempel ramning av fotografier hos en professionell rammakare får du ofta denna typ av skydd runt verket.

Kapaskiva, eller foamboard, är en hård lätt skiva med en kärna av polystyren och ytskikt av kartong. Den kallas även för bland annat sandwichskiva och cellpannå.

Kraftpapper är tillverkat av återvunnet papper och används oftast som omslagspapper eller som utfyllnadsmaterial av butiker/webbshoppar med flera.

Packchips är perfekt för att fylla utrymmet runt ömtåligt gods i kartonger och håller godset på plats under transporten. Packchips tillverkade av 100% återvunnen polystyren och kan återanvändas.

Pergamyn eller glassinpapper är ett halvtransparent pappersmaterial. Materialet påminner lite om bakplåtspapper till ytan. Det är ett tunt och tätt papper med en jämn och glatt yta. Pappret är fettresistent, utan kemikalier eller tillsatsmedel och kan lamineras med kartong. Det är återvinningsbart, bryts ned biologiskt och bevarar en inslagen produkts arom. Pergamyn är det som man historiskt har använt för att förvara film och grafiska blad.

Silkespapper passar bra att använda som utfyllnad och skydd. Pappret skyddar ytor från rispor och är

perfekt att använda till att slå in ömtåligt och känsligt gods. Silkespapper är ofta 100% återvinningsbart och biologiskt nedbrytbart.

Tyvek är en tunn duk som består av 100% spunnen polyetylenfiber (HDPE) som kombinerar de bästa egenskaperna hos papper, film och textil. Tyvek är ett mjukt material med små hål vilket gör att materialet andas. Det är idealiskt för att skydda konst och värdeföremål och används av museum för förvaring och emballering vid transporter.

Sträckfilm är en elastisk och transparent plastfilm av PE-plast som används för att säkra pallgods och kartonger.

Wellådor och kartonger i wellpapp har flera fördelar. Wellpapp är segt, starkt och stötdämpande samtidigt som det är relativt billigt. Dessutom är det miljövänligt och återvinningsbart. Lådorna och kartongerna kan förseglas med packtejp, smältlim eller häftapparat och finns i olika tjocklekar; enkel-, dubbel- och trippelwell. Kartonger av enkelwell används för lättare gods (upp till max 10 kg). Dubbelwellkartonger är stöt- och slagåliga och bra för att stapla samt att frakta tyngre produkter (max 30 kg). Trippelwell är den starkaste wellpapplådan och absolut bästa alternativ när du behöver frakta betydligt tyngre och otympliga produkter (upp till 50 kg).

Härutöver kan det vara bra att ha:

- Bomullsvantar
- Sax och kniv för att skära i wellpapp
- Lång skärlinjal för skära eller biga wellpapp inför vikning
- Packtejp (undvik gaffatejp, maskeringstejp och scotchtejp)
- Våg för att kunna väga både de enskilda objekten/verken och den färdigpackade kartongen
- Måttband eller talmeter för att mäta objekt och kartonger.

Jonas Lindholm

I GUSTAVSBERGS PORSLINSFABRIKS före detta lokaler i Gustavsberg på Värmdö utanför Stockholm har Jonas Lindholm sedan 1995 sin ateljé, och här tillverkar han sin välkända keramik i enkel och avskalad design. Jonas är en av Sveriges mest meriterade keramiker och har under sin långa karriär packat och transporterat tusentals objekt till återförsäljare – både inom Sverige och internationellt.

Jonas packar alltid själv sina objekt; koppar, tekannor, skålar, karaffer och andra bruksföremål direkt från ateljén och har inrättat ett särskilt packbord. Allt material som krävs för packning står redo. Den gamla rithurtsen som utgör packbordet har många lådor och fungerar också som lagringsplats för Jonas ”bästsäljare”, en liten ask med lock som görs i många olika färger och glasyrer.

– För mer omfattande leveranser som ska lastas på pall använder jag kartonger i enkelwell som finns anpassade i olika format för lastpallar. Då ryms det till exempel fyra kartonger per lager på en 80x120 cm pall. Att skicka på pall är ett säkrare sätt för transport av produkter och ger ett effektivt och bättre skydd åt ömtåligt gods. Givetvis kostar det mer att skicka på detta sättet då det kräver både palllyft och mer utrymme för transporten.

För små leveranser som ska gå med bud använder Jonas oftast mindre lösa kartonger och helst i dubbelwell för att tåla den lite ruffare hanteringen.

Keramikern Jonas Lindholm packar alltid själv sina objekt i ateljén i G-studion i Gustavsberg: koppar, tekannor, skålar, karaffer och andra bruksföremål.

Hur brukar du packa?

– På pall kan man oftast packa lite tätare och närmare kartongens botten och sidor. Först lägger jag ett extra lager kartongwell i botten som jag skurit till i rätt storlek för kartongen. Sedan slår jag in godsen ett och ett i silkespapper, och packar dessa i ett bottenlager. Sedan skär jag till en eller flera långa remsor av kartong som vikts på olika sätt för att

sedan läggas vertikalt mot bottenplattan. På så sätt delas lådan in i olika sektioner så att varje packat objekt helst får ett eget ”fack”. Men dessa sektioner har också en stabiliserande funktion och bär också upp vikten av nästa lagers vikt. Sedan håller jag ner packchips.

Packchips är ett stötdämpande och motståndskraftigt material som kan fylla upp tomrummet inuti lådan. Packchips kan göras av plast, men det finns också miljövänliga fyllnadsmaterial som till exempel tillverkas av majsstärkelse. Materialet sönderdelas med vatten, så att inget giftigt avfall lämnas.

– Det är viktigt att trycka ner chipsen och skaka ordentligt så att tomrummen fylls. Jag försöker få in så mycket som möjligt i varje låda och om jag har ett stort objekt som till exempel en kanna, använder jag hålrummet i kannan för att stoppa in mindre objekt som koppar. Ska jag skicka keramik i lösa lådor som ska tåla ett fall på en meter, har jag ett extra vadderande lager av veckat papper i botten och toppen och packar godset lite längre ifrån sidorna på lådan och ser även till att ha mer utrymme mellan varje objekt så att de inte slår in i varandra vid hanteringen.

Jonas har också köpt en manuell maskin som gör fyllnadsmaterial av grovt papper. De veckade pappersremsorna som man drar ut är bra att ha i botten av lådorna och även för att stabilisera mellan objekten.

– Packar man mycket kan det vara värt att hyra eller köpa förpackningsmaskiner som finns för olika ändamål. En del maskiner kan också strimla återvunnet material som till exempel gamla kartonger.

Händer det någonsin att något går sönder?

– Det är väldigt, väldigt sällan. Jag tror det har hänt två, tre gånger kanske under alla år. I våras skickade jag tre lådor till Japan och då var det några objekt som gick sönder. Eftersom värdet på objekten inte var särskilt högt och det innebar en del jobb att begära ersättning från fraktbolaget valde jag att låta det vara. Jag fick dra av det på fakturan till kunden i stället.

Varukoderna som man fyller i på sin tulldeklaration skiljer sig också mellan keramik som bruksföremål och icke-funktionella objekt som till exempel kan klassificeras som dekorativa. Även vilken typ av lera det är, som porslin, stengods eller till exempel lergods specificeras via varukoden.

– Förutom leveranser inom Sverige skickar jag i princip bara varor till Japan. Min återförsäljare där var – då det är bruksgods hon importerar – tvungen att göra prover på min keramik så att de kunde kolla att det inte var giftiga ämnen i gods och glasyr. De fick helt enkelt slå sönder ett exemplar av varje produkt för att kunna göra testerna. Jag kunde skicka några sekunda objekt för detta ändamål så att de inte behövde ha sönder en del av leveransen. Så i Japan är de väldigt noggranna vid införsel och jag har skickat över alla faktablad om material och ämnen jag använder i leror och glasyrer till min återförsäljare så att det ska vara så lätt som möjligt för henne framöver i kontakt med tullen.

– Sedan har jag även fått skriva intyg på att produkterna är tillverkade av mig i Sverige. Jag försöker att återanvända material och en gång återanvände jag lådor som innehållit Muminmuggar som jag fått av en butik. Detta rörde till det

rejält då etiketterna var kvar på kartongerna och där stod det vad jag minns ”made in Thailand”. Det fick tullen att ifrågasätta ursprungslandet.

Det kan ju verka ganska överväldigande med export. Hur tar du reda på saker? Har du fått hjälp?

– Jag har varit i kontakt med både Tullverket och Skatteverket för att få hjälp och information i samband med export för att se till att allt blir rätt. De har varit mycket hjälpsamma.

”Det gäller att vara uppmärksam på att det i just brukskeramik kan finnas ämnen i till exempel glasyren som är förbjudna i vissa länder.”

Jonas fyller själv i tulldeklarationerna med varukoder, vikter och leveransadresser med mera, men innan leverans har kuriren, i Jonas fall Schenker, dubbelkollat att han fyllt i allt på rätt sätt.

– Det är mycket information som ska fyllas i och det kan vara rätt rörigt så jag har tagit skärmdumpar och gjort en dummy så att jag ska komma ihåg hur jag gör nästa gång. Vissa fält som ska fyllas i är förkortningar på engelska som kanske inte är helt självklara, och då kan det vara bra att anteckna så man vet till nästa gång.

Jonas säljer sin keramik via olika återförsäljare och har hittills inte haft försäljning direkt till privatkunder, men är pre-

KERAMIKFÖREMÅL I ATELJÉN ©JONAS LINDHOLM/BILDUPPHOVS RÄTT (2023). FOTO: NADJA BREČEVIĆ

cis i startgruperna för att börja sälja via en egen webbshop.

– Jag bävar lite inför lanseringen eftersom försäljning direkt till privatkunder kommer att innebära mer frekvent packande. Jag är van vid att skicka kanske 400–900 objekt per order till Japan och runt 50 per order till butiker inom Sverige. Nu blir det troligen i stället ett, två objekt som ska skickas åt gången.

Förberedelserna för försäljning via webbshopen innebär bland annat att researcha olika förpackningar. Jonas har byggt egna lådprototyper i olika standardstorlekar och provpackat. På så vis kan han avgöra vilka lådstorlekar han ska köpa in, för olika kombinationer av objekt, till exempel en leverans av en låg tekanna eller två höga temuggar.

Transport av konstverk

Ditt val av transportsätt påverkar inte bara dina verks säkerhet utan även tidsåtgången och komplexiteten i hela konstfraktprocessen. Det finns tre huvudsakliga sätt att transportera dina verk: landvägen, sjövägen eller med flyg.

Lastbilsfrakt är det vanligaste fraktsättet inom Europa. Flygfrakt innebär strikta höjdbegränsningar för lådor, men om dina verk är större och de exempelvis ska över Atlanten, så kan de först köras med lastbil till större flygplatser i Europa, för att sedan lastas på jumboplan som har större lastutrymmen. Det går att transportera själv eller anlita någon som sköter hela eller delar av frakten.

Anlita transportfirma

Att tänka på när du ska boka frakt

Om du anlitar en transportfirma, se till att den uppfyller gällande regler i branschen, Nordiskt speditörsförbunds allmänna bestämmelser 2015 (NSAB 2015). NSAB 2015 reglerar vilka rättigheter och skyldigheter som speditören och uppdragsgivaren har. Anlita helst specialiserade konstspeditörer eftersom de är vana vid att hantera konstverk samt har god kunskap om hur du på bästa sätt ska transportera just dina verk. De har klimatanläggning i lastbilarna och packningsmetoder anpassade för konst.

Man måste vara noga med att skriva kontrakt med villkoren för transporten. Det är viktigt att ha tydliga villkor och att klargöra vem som bär ansvaret om något händer. Ett avtal kan till exempel reglera försäkring, om omlastning och/eller mellanlagring får ske, om verket får samfraktas, samt i vilket läge ansvar övergår ansvaret från den ena parten till den andra. Det är stor skillnad mellan en transportör och en speditörs ansvar. Ett transportföretag är ett företag som fysiskt transporterar varor från A till B. En speditör är en mellanhand som ordnar transport på uppdrag av kunder. Som sådan är en speditör endast delvis ansvarig i händelse av skada eller förlust. De etablerade konsttransportföretagen kan erbjuda försäkring, men det är alltid ägaren/avsändaren till verket som har ansvar för att försäkringskydd finns.

Vad kostar det att transportera?

Varje transportsituation är unik så transportfirmorna brukar inte kunna ge ut någon generell prislista. Det är därför bra att tidigt ta kontakt med olika leverantörer för att diskutera vilken typ av hjälp du behöver. När du ska kontakta ett fraktbolag för att få en prisuppgift är det bra att du tagit fram så mycket information som möjligt för att du ska få en korrekt uppgift,

till exempel vikt, mått, volym, godsets beskaffenhet och typ av emballage. Tänk även på tidsramarna. Anlitar du en speditörsfirma får du räkna med att det kan ta upp till en månad innan den kör ut med lastbil till vissa destinationer på grund av att den ofta samlar flera kunders varor. De flesta som är specialiserade på konsttransporter kan erbjuda helhetslösningar som inkluderar packning, transport samt dokumenthantering och försäkringar. Det kostar så klart lite mer men det innebär å andra sidan att du själv slipper ombesörja allt.

Hur lång tid tar det att frakta?

Det beror på flera olika faktorer. Inom Europa flyger man sällan gods utan det normala tillvägagångssättet är vägtransport eller en kombination av väg och tåg. Flygtransport kan i enstaka fall vara aktuellt, men då gäller det oftast mindre paket med extremt tidskritiska komponenter. Vägtransporter är ofta snarlika i ledtider.

Ska du frakta från Kina eller USA är det nästan alltid båt eller flyg som gäller. Sjöfrakt tar normalt sett en månad från bokning men ledtiden kan vara betydligt längre. Flyg är ett avsevärt snabbare alternativ, men till en betydligt större kostnad både ekonomiskt och miljömässigt.

Transportera själv

Om du väljer att transportera själv bör du bygga en ordentlig låda för att skydda konstverken under transport (se avsnitten om packning av konst). Det finns även specialbyggda transportlådor att köpa. Det är också viktigt att säkerställa att det finns personal på plats när verken anländer som kan lasta in godset. Även om du inte själv handhar frakten är det viktigt att du har en dialog med mottagaren så att det går smidigt vid ankomsten.

Oavsett om du anlitar transportfirma/kurir, eller själv tar med dig ditt verk i handbagaget gäller samma regler. Du måste ha rätt dokumentation och betala importtullar. Du måste deklarerat varorna vid införselorten i landet och betala eventuella tullar vid den tidpunkten. Läs mer om detta i tidigare avsnitt "Om du själv transporterar verk i handbagage".

Packa utifrån transportsätt

På grund av sjögång, vibrationer och risk för vattenskador är sjöfrakt mindre lämpligt för viss typ av konst. Väljer du ändå sjöfrakt ställs vanligtvis högre krav på ditt emballage. Generellt sett är flyg en mildare transportform. Vid flygtransport finns å andra sidan begränsningar vad gäller

fraktens storlek. Flygplansmodeller som flyger inom Europa har oftast ett lastrum som tar lådor upp till 100 centimeter eller 160 centimeter i höjd. Väljer du att köra ner dina verk till en större flygplats som trafikeras av jumbofraktplan har lastrummet vanligtvis kapacitet för lådor upp till 299 centimeter. Om du tänker transportera din konst själv med till exempel en mindre lastbil är det mycket viktigt att du förankrar lådorna väl och tänker på att köra försiktigt. När du till exempel anlitar en transportfirma som är specialiserad på konsttransporter har den ofta bilar med särskild utrustning så som speciell luftfjädring vilket skyddar konsten vid gupp eller andra häftiga rörelser.

Nina Westman

NINA WESTMAN ARBETAR med glas, allt från bruksföremål till skulptur och är representerad av ett New York-baserat galleri. Hon transporterar ofta ömtåliga glasobjekt till USA. Nina arbetar i egen ateljé med gjutformar och skissarbete och hyr in sig hos kollegor för att blåsa glas. Nina är med i konstnätverkskooperativet Blås & knåda och i den feministiska glasgruppen BOOM!

Vad är viktigt för att en utställning i utlandet ska bli så bra som möjligt?

– Först och främst handlar det ju om att verken ska komma fram hela. Och sedan ska man inte ta för givet att andra har samma idé om hur de ska visas. Det är mer självklart att jag själv kan åka och sätta upp utställningen om den är i Sverige. Kanske har jag inte möjlighet till det om den är utomlands, och då ligger ansvaret i en bra eller okej exponering hos värden. Då är övertydlig kommunikation viktig. Och tydliga ritningar eller till och med 3D-filer.

Vilka är de största problemen som du har stött på i samband med en utställning utomlands?

– Att godset gått sönder och kommit bort.

Har du upplevt stor skillnad mellan att ställa ut/sälja inom och utanför EU med hänseende till exportprocessen?

– Ja, stor skillnad. Så snart det är utanför EU gäller helt andra regler och jag tycker reglerna vad gäller tull är snåriga. Jag har haft turen att samarbeta med rutinerade personer

så jag har fått god vägledning vad gäller proformafakturor, vilken varukod jag ska använda etcetera.

Har du några råd vad gäller packning av konstverk? Hur brukar du själv packa?

– Alltid låda i låda. Jag har lärt mig det den hårda vägen. Eftersom jag arbetar med glas är det ju väldigt viktigt att packa ordentligt men jag har misslyckats ett flertal gånger tyvärr. Eller, jag har tyckt att jag packat enormt väl men har

sedan skickat med större bolag, inte konsttransportfirmor, och då är helt enkelt hanteringen tuff och du kan glömma att klisterlappar med "Fragile" eller "Glass" hjälper.

Tricket är att packa låda i låda, den yttre ska helst vara av trä men jag har ofta använt hårdplast också. Godsen ska inte kunna röra på sig utan vara tätt packade och inte kunna slå emot varandra. Mellan lådorna ska det också vara packat, gärna med skumgummi.

Sedan skickar jag ofta saker på lastpall, hel eller halv. Det har hittills alltid gått bra. Då brukar jag inte köra låda i låda utan packar allting så det inte klonkar ihop med något och inte kan röra på sig. Jag ställer lådorna på pallen och drar sedan krymplast runt allting, flera varv. Det packade blir då helt stumt och kan varken röra på sig eller trilla av pallen (se till att dra plast under pallen också så att kollit inte välter av). Sedan måste man boka att "godset är ej stapelbart". De får alltså inte ställa något på.

Vilka olika transportmetoder har du använt och vad är dina erfarenheter?

– Min erfarenhet är att kan du inte själv resa med objektet så är en transportfirma som är specialiserad på konst det allra bästa. De tar hänsyn till, och ansvar för, att det ska levereras helt. Men, de specialiserade konsttransportfirmorna är oftast mycket dyrare än de "vanliga" bolagen. Och ibland har man inte budget till det. Då hänvisar jag till mina packråd, då kan det gå bra ändå.

Men. Ska det skickas utanför EU måste man kolla upp regler gällande till exempel brandskyddsimpregnerade lådor. Och göra allt pappersarbete för tull etcetera själv. Sådant kan specialiserade transportfirmor ofta hjälpa till med.

Har du fått hjälp i tullprocessen?

– Den hjälp jag fått är, framför allt, av min gallerist i New York som har lång erfarenhet av att transportera konst och skickade instruktioner för att underlätta tullhanteringen. Sedan har jag också använt mig av konsttransportfirmor som ju har detta som expertområde.

Det går att jämföra transportfirmornas tjänster mot varandra. Vissa tar hela uppdraget från dörr till dörr, gör allt pappersarbete, packar med mera.

Vissa bolag står för packning och hjälper till med pappersarbete men använder sig i sin tur av ett större fraktbolag. Den tjänsten är ofta billigare än helentreprenaden.

Har något gått sönder eller kommit fram för sent?

– Ja, när jag skickade konstverk med UPS till Belgien. Nästan hälften gick sönder. Jag hade antagligen inte packat perfekt (det var inte låda i låda) men jag hade lagt en bra slant på försäkring. Men, från att jag skickat verken tills jag kommit hem från Belgien så hade det gått mer än två veckor. UPS hade dock angett i det finstilta i sina villkor att reklamation skulle ske *inom* två veckor från sändningstillfället. Så jag fick ingen ersättning.

Har du någon särskild försäkring i samband med export?

– Jag har Gefvert som försäkringsbolag och då ingår transportförsäkring.

Vad har du för tips och råd till konstnärer som ska ställa ut eller sälja utomlands?

– Tänk på att du själv till syvende och sist ansvarar för din konst. Jag skulle skicka verk som hade en väldigt känslig yta

och tänkte att konsttransportfirman skulle ha koll på det. Men de packade med makulaturpapper som är rätt hårt och det repade mina verk. Så jag fick åka och hämta verken och göra om ytbehandlingen. Detta var givetvis inte transportfirmans fel utan jag lärde mig att just de grejerna måste jag göra egna lösningar till. I det här fallet sy mjuka påsar till objekten.

PACKADE KONSTVERK I SPECIALSYDDA PÅSAR ©NINA WESTMAN/BILDUPPHOVS RÄTT (2023).

Undvik försäkringsluckor

När du ska sälja eller ställa ut utanför Nordens gränser är det viktigt att se över ditt försäkringsskydd så att det inte uppstår några försäkringsluckor. Du kan inte utgå från att galleriet/museet/biennalen/mässan har ett fullgott försäkringsskydd.

Har du den konstnärsförsäkring som du som medlem i Konstnärernas Riksorganisation kan teckna till förmånligt pris, ingår utställning och transport inom Norden. Ska du ställa ut under en längre tid, eller utanför Norden, kan du behöva teckna tilläggsförsäkringar för utställning och/eller transport.

I konstnärsförsäkringen omfattas transporten också om du har packat konstverken själv. Dock ska godset/konsten packas på ett sådant sätt att det klarar en normal frakt med bil/tåg/flyg/båt.

Konstnärsförsäkringen har en annan värderingsmetod som är bättre än transportföretagens då unika konstföremål värderas utifrån försäljningsvärde med avdrag för eventuell provision (så kallad mellanhandsprovision). Transportföretag kan ibland i stället gå efter vikt på godset.

En transportförsäkring skyddar verken till och från utställningslokalen samt sammanhängande lastning, omlastning och lossning.

En utställningsförsäkring ger skydd mot plötslig och oförutsedd skada på, eller förlust av, den försäkrade, utställda och/eller förvarade konsten. Det innebär att den förutom brand/inbrott/vatten även kan ersätta stöld eller plötslig och oförutsedd materiell skada eller skadegörelse.

Att tänka på:

- Är försäkringsvärdena ovanligt höga, transporterna av udda natur eller det rör sig om en utställning utomhus, kan du behöva teckna tillfälliga tilläggsförsäkringar.
- Har du inte konstnärsförsäkring i dag kan du teckna en tillfällig försäkring för utställning och/eller transport.
- Vissa speditorsfirmor har försäkringar som förutsätter att de själva har packat varorna. Dessa försäkringar täcker emellertid vanligtvis bara skador som uppstått på grund av packskador. Detta innebär att till exempel stöld eller total förlust inte täcks.

Ställa ut eller transportera konst utanför Norden?

Teckna tillfällig Utställnings- och/eller Transportförsäkring för hela Europa eller resten av världen. Inom Norden ingår Utställningsförsäkring i vår vanliga Konstnärsförsäkring de första trettio dagarna.

Medlemmar i Konstnärernas Riksorganisation får rabatt på våra försäkringar. Hör av dig så hjälper vi dig!

Rätt skönt att ha allt försäkrat

Ring oss på 08-440 54 40 eller besök gefvert.se

Gefvert

En del av Söderberg & Partners

Läs mer

ATA-carnet ansöker du om hos din närmsta handelskammare som du hittar via portalen <https://www.eata.se/>

Exportguiden är en kostnadsfri digital guide som går igenom de moment som rör den praktiska hanteringen av export. <https://guider.business-sweden.com/guider/exportguiden>

Jordbruksverket har på sin webbplats en lista med företag med tillstånd att märka trä och träemballage med ISPM 15-märket eller trä med KD 56°C/30 min-märket. <https://jordbruksverket.se/vaxter/handel-och-resor/tra-traprodukter-och-traemballage/marka-traemballage-och-tra-med-ispm-15-market/foretag-med-tillstand-att-marka-tra-och-traemballage>

Konsumentköplagen innehåller information om vad som gäller vid försäljning till konsumenter. <https://www.verksamt.se/driva/lagar-inom-konsumentratt#:~:text=st%C3%A5r%20i%20lagen.,Konsumentk%C3%B6plagen,en%20vara%20som%20ska%20tillverkas.>

Konsumentverkets webbplats har information om vad som gäller vid distansförsäljning till konsumenter. <https://www.konsumentverket.se/for-foretag/konsumentratt-for-foretagare/lagen-om-distansavtal-och-avtal-utanfor-affarslokaler/>

Skatteverkets broschyr om handel med utlandet innehåller bra information både om när man säljer till andra EU-länder och när man säljer till land utanför EU. Dock viktigt att komma ihåg att Skatteverket enbart skriver om de svenska reglerna – även om det inte blir beskattning i Sverige så kan det ibland bli beskattning i det land dit varorna transporteras. <https://www.skatteverket.se/privat/etjansterochblanketter/blanketterbroschyrer/broschyrer/info/5604.dfe345a107ebcc9baf80004581.html>

Tulltaxan är en EU-gemensam förteckning över tullsatser, varukoder, import- och exportbestämmelser, växelkurser, varuhandböcker med mera. I Tulltaxan hittar du varukoder för de varor som du vill importera eller exportera. <https://tulltaxan.tullverket.se/>

Vill du ha motsvarande förteckning med engelska termer så kan du använda EU-kommissionens handelsassistent. <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/sv/search?origin=SE&destination=CN>

Konstnärernas Riksorganisation arbetar med att ta till vara bild- och formkonstnärers fackliga, yrkesmässiga, ekonomiska och sociala intressen. Denna skrift har vi sammanställt för att ge grundläggande kunskap om de praktiska moment som utställning och försäljning av konst och konsthantverk i utlandet innebär. Vad bör du tänka på när du packar din konst? Vilka olika tulldokument behöver du? Vad ska du tänka på när det gäller transporter och försäkringar?

Vår guide innehåller också intervjuer med fyra konstnärer och konsthantverkare samt en packmästare som delar med sig av sina erfarenheter av packning, transport, tullhantering, försäkringar med mera.